

MAGYAR PAEDAGÓGIA – MAGYAR PEDAGÓGIA 1892–1992

Mészáros István

A társulás gondolata a reformkorban merült fel tanítóink, tanáraink körében, az első társasági szervezkedési kísérletek ekkor történtek. Az 1850-es évektől kezdve azután megindult a felekezeti tanítók egyesületeinek létrehozása, majd a kiegyezés után mindegyik iskola- és óvodatípus pedagógustársadalma külön-külön egyesületekbe tömörült. Ezek intézményeik állami vagy felekezeti hovatartozása szerint is differenciálódtak. Többüknek saját lapjuk is volt.

Ugyanebben az időben számos nyugati országban különféle *tudományos egyesületek* létesültek egy-egy szaktudomány művelőinek tömörüléseként. Nálunk 1867-ben alakult meg a Magyar Történelmi Társulat, 1878-ban a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat, majd 1889-ben a Magyar Néprajzi Társaság. Tudományos közlöny kiadása szerves tartozéka volt működésüknek.

Magyar Paedagogia (1892–1947)

De felmerült hazánkban az igény arra is, hogy „a nevelési szakirodalom művelői” – mai kifejezéssel: a neveléstudomány művelői – is létrehozzák a maguk tudományos egyesületét. Az 1870-es évek végére egyelőre sikertelen kísérletei után 1891 őszén hagyták jóvá az illetékes hatóságok a *Magyar Paedagogiai Társaság alapszabályát*.

Szerkesztési koncepció

A Magyar Paedagogiai Társaság alapszabályában e *cél-megfogalmazás* szerepel: „A paedagogiának és segédtudományainak magyar nyelven művelése, a hazai közoktatásügy egész körében felmerülő elvi kérdéseknek tudományos jellegű tárgyalása, a paedagogia múltjának kutatása, a paedagogiai elvek népszerűsítése és terjesztése”. E feladatoknak háromféle módon kívánt eleget tenni a társaság: felolvasásokat és vitatkozásokat rendez, pedagógiai szakkönyvtárat létesít, illetve szakkönyveket ad ki, valamint szakfolyóiratot jelentet meg.

1892 januárjában zajlott le a Társaság alakuló ülése, amelyen *Heinrich Gusztáv* budapesti egyetemi tanárt választották elnökké. Hamarosan megjelent a társaság lapja, a *Magyar Paedagogia*. Havonta – júliust, augusztust leszámítva – kapták kézhez a társaság tagjai tagilletményként. A tiszteleti és alapító tagok, valamint a száz rendes tag nem fizetett érte (nekik tagdíjfizetési kötelezettségük sem volt), a külső tagoknak évi 2 forint tagsági díjuk fejében térítésmentesen járt. De bárki elő is fizethetett rá évi 5 forintért.

A folyóirat szerkesztője *Csengeri János* budapesti latin–görög szakos középiskolai tanár lett. Az első szám élén közölt – „Olvasóinkhoz” című – beköszöntőjében hangzott: a Magyar Paedagogiai Társaság „programjához híven működésének egyik legfontosabb terül oly folyóirat kiadását határozta el, mely egyrészt a Társaság munkásságának is hű tükré legyen, másrészt hazánk nevelés és oktatásügyének előmozdításán fáradozva és ez ügy minden munkására számítva mentől szélesebb körre hasson s főképp, hogy mindazokat egyesítse, kik nevelésünk ügyének fejlesztését szívükön hordják.”

Ami a szerkesztési koncepció részleteit illeti, ezeket így fogalmazta meg a szerkesztő: „A Magyar Paedagogia mindenekelőtt a paedagogiai tudományágak művelését tűzte ki feladatául s az általános érvényű paedagogiai eszméknek organuma kíván lenni... Mindeddig nem volt olyan lap, mely a nevelésügy munkásait egyesítse, őket egymással megismertesse, élénkké tegye köztük az összetartozás érzetét, a közös cél tudatát s lehetővé tegye egymásnak megértését, méltánylását... A Magyar Paedagogia közös tere akar lenni a paedagogia gyakorlati és elméleti munkásainak; nyílt mezeje a vélemények szabad nyilvánításának és higgadt megvitatásának.”

A meglévő pedagógus-egyesületek és pedagógus-lapok valóban elsősorban egy-egy iskolatípus oktatási problémáinak megtárgyalását, másrészt egy-egy iskolatípus pedagógusainak sajátos érdekvédelmét tekintették feladatuknak. A *Magyar Paedagogia* viszont a minden iskolatípus, mindegyik pedagógusréteg számára *közös* nevelési-oktatási alapoknak, az „általános érvényű” nevelési elméletnek kívánt fórumot teremteni, szükségesnek ismerve el a különféle pedagógiai nézetek vitáját, szakírói és olvasói közé mindegyik pedagógusréteg tagjait tömörítve.

Mind az általános nevelési elmélet kérdéseinek megtárgyalására vonatkozó törekvés, mind az összes pedagógusréteg képviselőinek egyesítését célzó szándék *valóban új volt a korabeli hazai pedagógiai folyóirat-irodalomban*.

Joggal hangzott ez a koncepciót a megalakulást követő egy év elteltével az 1893 januárjában tartott nagygyűlésen az elnök: arra törekedett a Társaság is, a *Magyar Paedagogia* is, hogy „a hazai nevelés- és oktatásügy vezérlő elveit vegye tárgyalás, tudományos vitatás alá, az általános érvényű eszméket, igazságokat terjessze, népszerűsítse; hogy kutassa a paedagogia múltját, okulásul, tanulságul, hogy lássuk, mi a nemzeti hagyományban, amit fönn kell tartanunk, s hol vannak pótlásra szoruló hiányok. Egy szóval tudományos működés a cél, a legkülönbözőbb tanügyi ágakban működő erők bevonásával, hogy ekként a közös működéssel egyfelől az eszmék bővebb kifejtését, másfelől a közös értékeléssel azok megvalósulását mennél hathatósabban előmozdíthassák.”

A Társaság, illetve a *Magyar Paedagogia* e vállalt legfőbb feladatát egészen első korszakának végéig, 1947-ig magáénak érezte, ennek érdekében mozgósította a neveléstudomány legjobb hazai erőit.

Gyakorlati kérdések

A Társaság alapszabályainak 32. pontja szerint „a szerkesztő a Társaság folyóiratát szerkeszti és a nagygyűlésnek felelős”; a Társaság ügyrendjének 6. pontja pedig ezt írta elő: „A szerkesztő a munkatársakat maga gyűjti. Mind a tagok, mind a társaság kebelén kívül álló munkatársak dolgozatait saját felelősségére közli vagy elutasítja.” Tehát *a szerkesztő maga egyedül volt felelős az egyes folyóiratszámok anyagáért.* Ezt hangsúlyozandó, az első két évtizedben mindegyik szám belső oldalán olvasható volt ez a tájékoztatás: „A Magyar Paedagogia a Magyar Paedagogiai Társaság megbízásából jelenik meg, de tartalmáért egyedül a szerkesztő felelős.”

A közölt tanulmányok szerzőinek *tiszteletdíjáról* az 1892. április 28-i elnökségi ülés így határozott: „a szerkesztőnek füzetenként 64 forint általán utalványoztatik, hogy ebből a folyóiratban megjelenő cikkeket honorálhassa, s a kezelési költségeket fedezhesse.” Az ügyrend említett pontja így rendelkezett: a szerkesztő „elnöki utalványra a pénztárnoktól fölveszi az egyes füzetek írói tiszteletdíját, kézhez juttatásukról gondoskodik, róluk tételenként igazolt könyvet vezet s azt félévenként megvizsgálás és láttatás végett az ellenőrnek bemutatja.”

Arról nem tudunk, hogy a szerkesztő a lap szerkesztéséért honoráriumot kapott volna. S visszaemlékezések szerint az 1920-as, 1930-as években a szerzők sem kaptak honoráriumot tanulmányukért.

A lapnak nem volt külön szerkesztőségi hivatala; a kéziratokat a szerkesztő lakására vagy iskolájába kellett küldeni (a pontos cím mindegyik szám borítólapjának belső oldalán volt található).

A folyóirat kiadását a Magyar Paedagogiai Társaság saját anyagi alapjaiból fedezte. Az 1892-i áprilisi elnökségi ülés határozata szerint „ez évben 1000–1000 példányban fogják nyomtatni” a folyóiratot. Ez a szám később – a tagok számának gyarapodásával – emelkedett. A számok egy-egy évfolyamnyi terjedelme 640 nyomtatott oldal volt egészen 1917-ig, az ezután következő évfolyamok terjedelme: 1917: 592, 1918: 590, 1919: 216, 1920: 160, 1921: 176 oldal.

A *Magyar Paedagogia* egyes számainak belső szerkezete egyszerű volt. A legnagyobb részt a tanulmányok foglalták el. Mindvégig igen terjedelmes volt a szakirodalmat bemutató anyag: külön kerültek ismertetésre a hazai és a külföldi folyóiratok. Csupán rövid ideig recenzálták rendszeresen az ország középiskolai értesítőiben (ahogy akkor nevezték: „program”-jaiban) megjelent értekezéseket; ugyancsak rövid életet élt az 1890-es években az „Útbaigazítások. Észrevételek” című fejezet, amelyben a szerkesztőség válaszolt az olvasóktól érkezett szakmai-pedagógiai kérdésekre. Mindegyik számban szerepelt az Országos Köznevelési Tanács, illetőleg a Magyar Paedagogiai Társaság üléseiről készített részletes beszámoló.

A közlésre került tanulmányok legtöbbször *a társasági felolvasóülések* szolgáltatták. Az alapszabály szerint ugyanis, a nyarat kivéve, a társaság tagjai havonta felolvasóülést

tartottak, az itt elhangzó értekezések legtöbbjét közölte a lap. De ugyanígy megőrkítésre került nyomtatásban is az évente rendezett társasági nagygyűlés (a 30-as évektől közgyűlésnek nevezték) anyaga, annak legtöbbször elvi álláspontot kifejező elnöki megnyitója, valamint titkári beszámolója.

A *Magyar Paedagogia* szerkesztői elég gyorsan váltották egymást: *Csengeri János* (1892–1895), *Négyesy László* (1896–1899), *Kovács János* (1900–1907), *Weszely Ödön* és *Fináczy Ernő* (1908–1912), *Imre Sándor* és *Fináczy Ernő* (1913–1919).

Tartalmi alakulás

A folyóirat lényegében hűen tükrözte a Társaság életét, a tagokat foglalkoztató pedagógiai és közoktatási problémákat.

A századforduló körüli évtizedekben nagy változatosságban közölt a lap tanulmányokat: sorra kerültek neveléelméleti és didaktikai, iskolaszervezeti és tankönyvvo-natkozású, tantervi és óravezetési, valamint neveléstörténeti, lélektani és költségvetési témák; közreadtak a művészeti neveléssel, a testneveléssel, az iskolai kirándulásokkal, az érettségivel, a nemzetiségi oktatással, az állam és az iskola viszonyával, a leányok középfokú oktatásával, a pályaválasztással, a beszédhibás, a vak gyermekek tanításával foglalkozó tanulmányokat. A kísérleti lélektanról már 1895-ben közölt a lap tanulmányt; 1896-ban az akkor felújított olimpia nevelési vonatkozásait, 1900-ban az iskolai vetítógép alkalmazásának módszertani problémáiról tárgyalt egy-egy szerző. Már 1893-ban – a hazai meghonosítást célozva – ismertetésre került a dániai népfőiskola-moz-galom.

Részletes híradások jelentek meg a *Magyar Paedagogia* hasábjain a külföldi or-szágok tanügyéről, iskolarendszeréről; közöltek tankönyvkritikákat is (elégge szigorúan bírálva a szerzőket). Közzétették a külföldi nyári továbbképző tanfolyamok hirdetéseit is, hogy a hazai pedagógusok is jelentkezessenek ezekre.

A tanulmányírók zöme a korszak legjelentősebb hazai neveléstudományi szakem-berei közül került ki; a különböző intézménytípusok pedagógusai is gyakran szerepeltek írásaikkal.

1904 januárjában *Fináczy Ernőt* választották a Társaság elnökévé. Ettől kezdve a hagyományos neveléelméleti, didaktikai és neveléstörténeti témákon belül és kívül sajátos új témák jelentek meg a *Magyar Paedagogiában* (illetve a Társaság felolva-sóulésein). Több tanulmány az ekkor felerősödő „gyermektanulmány” témaköreiből merített; azután a nemi nevelés, a koedukáció, az intelligencia-vizsgálatok problema-tikájából, továbbá a cserkészlet pedagógiájából vette tárgyát; nagyhatású tanulmány szerepelt „értékelmélet és pedagógia” címmel, írások szóltak a kriminál-pedagógiáról, a tehetséges gyerekekről és más, ekkor friss témákról.

Mindezek jelzik az egyre bővülő, az újabb neveléstudományi áramlatokkal lépést tartó szerkesztési koncepciót: az időtálló hagyományos pedagógia mellett a már ered-ményekkel bizonyító reformszándékú pedagógiai áramlatok elismerését, a Magyar Paedagogia által való közvetítésének szándékát.

Ugyancsak új tény, hogy a *Magyar Paedagogia* sorozatosan közölte a három hazai tudományegyetem (Budapest, Debrecen, Kolozsvár) neveléstudományi tanszékein tartott neveléstudományi előadások témáit és előadóit. Újdonság, hogy a folyóirat minden évben közreadta az előző év hazai pedagógiai szakirodalmának teljes repertóriumát (ez az 1920-as évek elejéig megtörtént). S egy ugyancsak folyamatosan visszatérő új összefoglalás: a „*Nemzetközi nevelésügyi mozgalmak*” című, igen részletes kitekintés a különféle nyugati reformpedagógiai áramlatokra.

Új témát hozott az első világháború négy esztendeje, ilyen címadásokkal: „Köznevelésünk és a háború”, „A háború pedagógiai tanulságai”, „A békére nevelés” s hasonlók. Alaphangjuk ez: a háború kényszerűségét tudomásul veszik, de hangsúlyozzák embertelenségét, embert deformáló hatásait. A háborúra lelkesítésnek semmi nyoma sem található a *Magyar Paedagogia* lapjain.

A társaság 1917-i januári nagygyűlésén csupán a titkár emlékezett meg a társaság fennállásának 25. évfordulójáról, a háború miatt nem kívántak nagyobb ünneplést. A titkár visszatekintő szavai a társaság folyóiratára, a *Magyar Paedagogiára* is vonatkoztak: „hivatását soha félre nem ismerve valóban állandóan törekedett is összekapcsoló és irányító, centrális szerepét betölteni, kijelölt útján haladva, mindvégig megőrizte tudományos jellegét és a tanügy terén is felmerülő, efemer értékű napi vitatkozásokba s pártos civódásokba bele nem vegyülvén, némileg hidegen, de állandóan elvi magaslatokon maradvá objektíve oldotta meg feladatát.”

Vajon hány példányban jelent meg ekkoriban a *Magyar Paedagogia*? Ebben a jubileumi esztendőben a tiszteleti, az alapító, a rendes és a külső tagok száma összesen 1151 volt. 1200–1500 között mozoghatott tehát az előállított példányszám.

A veszett háború s a társadalmat szétziláló két forradalom után 1919. december 16-án tartott újra felolvasó ülést a Társaság; a *Magyar Paedagogia* szűk terjedelmű 1919-i, 1920-i és 1921-i évfolyama 1921-ben került a megcsappant számú olvasóközönség kezébe. A Társaság tagjainak jelentős része ugyanis a Trianon következtében elcsatolt területekről való volt, közreműködésük a Társaság életében 1920 után megszűnt.

A folyóirat 1919-i évfolyamában *Fináczy Ernő* terjedelmes – „Négy hónap a magyar közoktatás történetéből” című – tanulmányban tekintett vissza a tanácsköztársaság időszakára. Értékelésének lényege: „A tanácsköztársaság közoktatásügyi kormányzatának legélesebben kiemelkedő jellemvonása az, hogy nemcsak lehetőnek, de szükségesnek tartotta a politikának normatív szerepét a közművelődés egész területén és összes viszonylataiban, mégpedig nem is a politikáét általában, hanem a pártpolitikáét, a maga végletes egyoldalúságában és kizárólagosságában.”

Korábbi tapasztalataira hivatkozva jegyezte meg: „Az uralmon volt alkotmányos nemzeti kormányok sem oldhatók fel ama vád alól, hogy pártjuknak alkalomadtán kedveztek s az ügyek intézésében illetéktelen befolyásoknak is tért engedtek, de túlzás nélkül állítható, hogy nem volt Magyarországon közoktatási kormány, melynek égisze alatt ez a pártpolitikai irányítás oly leplezetlenül és oly erőszakosan érvényesült volna, mint amikor a proletárság intézte népbiztosai útján a közművelődést. E helyen nem kell hosszasan fejtegetnem, mit jelent az, amikor a közoktatás vezetésére hivatott legfőbb kormányzó szerveit eljárásában nem a kultúra önzetlen eszménye, hanem a politikai hatalom állandósításának érdeke vezeti.”

Fináczy saját, alapvető pedagógiai-közoktatáspolitikai hitvallását itt is kifejezte: „Az iskola, azt hisszük, sohasem válhatik hatalmi törekvések martalékává; feladatát a közösség és az egyén javára a pedagógia szabja meg. Nem szabad lennie pártnak, mely mást vár az iskolától. Sem a klerikalizmus (melytől élesen megkülönböztetem a pozitív vallásos nevelést sürgető, pedagógiai érvekkel igazolható álláspontot), sem a liberalizmus, sem a konzervativizmus, sem a szocializmus, mint politikai pártok nem támaszthatnak jogot arra, hogy a lelkek átforgalmazására lefoglalják maguknak az iskolát.”

Az újjáéledt társasági élet jól tükröződik az ezután újra rendszeresen megjelenő *Magyar Paedagogiában*. A hagyományos témák mellett azután újra feltűnnek a gyermektanulmányi mozgalom által különös figyelemben részesített problémakörök: öntevékenység, iskolaorvos, szülők szerepe, ifjúsági olvasmányok, a tanulás pszichológiája; de ilyenek is: világnézet és nevelés, iskolán kívüli népművelés, az iskola „egyénsége” és mások.

Nyitás távolabbra

1924 szeptemberében *Fináczy Ernő* lemondott – egészségi állapotára hivatkozva – a társaságban viselt elnöki tisztéről. Az 1925 márciusában tartott nagygyűlésen *Kornis Gyula* egyetemi tanárt választotta új elnökének a Magyar Paedagogiai Társaság.

A *Magyar Paedagogia* szerkesztését már korábban *Fináczy Ernő* és *Nagy J. Béla* közösen végezte (1919–1932), majd *Nagy J. Béla* és *Kornis Gyula* (1932–1938), *Kornis Gyula*, *Pintér Jenő* és *Nagy J. Béla* (1938–1939), *Kornis Gyula*, *Prohászka Lajos* és *Gyulai Agost* (1940–1943), *Prohászka Lajos* és *Faragó László* (1944–1947) jegyezte szerkesztőként a folyóiratot.

Jól megfigyelhető, hogy az 1920-as évek közepétől *sajátos új hangsúlyok* jelentek meg a *Magyar Paedagogia* szerkesztési koncepciójában.

A folyóirat már a század elejétől kellő megértéssel kezelte a hazai reformpedagógiai nézeteket, de most a *korábbi időszaknál határozottabb nyitás történt a gyermektanulmány, a gyermekpszichológia, az Új Iskola-mozgalom irányában*. E modern „gyermektudomány” neves hazai és külföldi képviselői a *Magyar Paedagogiában* közölt tanulmányaikkal erőteljesen befolyásolták a társaság tagjainak, s rajtuk keresztül a hazai pedagógustársadalom többségének hagyományosan konzervatív beállítottságát.

Kezdetől fogva jelentős teret kapott a lapban az osztrák, de főként a német neveléstudományi eredmények ismertetése; ez *Fináczy* idejében a francia pedagógia iránti érdeklődéssel színesedett. A 20-as évek második felétől azután szembevetődött a szerkesztőség fokozott érdeklődése a nyugat-európai, s főként az *angolszász területek újabb nevelésügyi irányzatai iránt*. Igen sok jele van ennek a közreadott tanulmányok címeiben, tartalmában. Sőt távolabbra is tájékoztak: 1936-ban jelent meg a lapban az első ismertetés Japán nevelésügyéről.

A *Magyar Paedagogia* szerkesztősége ezekben az években megkülönböztetett figyelemmel fordult a *trianoni békediktátum alapján elcsatolt területeken, az ún. „utódállamok”-ban élő magyarság tanügye, kulturális helyzete felé, számos tanulmány foglalkozott e témával különböző szerzőktől.*

Európai ismertségű nevek is feltűnnek a külföldi szerzők között (*Ferrière, Montessori*), s a hagyományos pedagógiai elméleti kérdések keretében, illetőleg azok mellett hazai szerzőktől ilyen új témák tűntek fel az 1920-as, 1930-as évek fordulóján a *Magyar Paedagogia* lapjain: „pedagógia és kultúrfilozófia”, iskolai túlterhelés, film és filmoktatás, a mozi pedagógiai szemmel, a nemi ösztön pedagógiája, munkaiskola, munkáltatás, az iskolai kiválasztás, tanár- és diáktipológia, intelligenciavizsgálatok, lélektani laboratóriumi teszt-vizsgálatok, tanórai természettudományos kísérletek, pályaválasztás, iskola és tuberkulózis, sport, gramofón azaz lemezjátszó az iskolai oktatásban, a tehetséges gyermek, „a munkaközösség elve a nevelő-iskolában”, „a nevelő lelki függetlensége”, nemzetközi kulturális egyezmények és hasonlók. Ilyen témájú tanulmányok is sorra kerültek: „Mit tanítanak Magyarországról a külföld iskoláiban?” „Magyarország a francia tankönyvek torzító tükrében”. S egy sajátos korfestő tanulmány-cím 1939-ből: „A zsinórírás magyarságának kérdése”.

Az egyes évfolyamok oldal-összterjedelme a két világháború között eléggé hullámzott. Mintegy száz oldal körül mozgott 1923–1925-ben, kétszáz oldal körül 1926-tól 1936-ig, háromszáz körül járt 1937–1939 között.

Az 1930-as években a magyar kormányzatnak a német birodalmi orientáció irányában teret engedni készülő, majd egyre inkább teret nyújtó politikájának közegében a Magyar Paedagogiai Társaság, és lapja, a *Magyar Paedagogia* megmaradt a szilárd tárgyilagosság talaján, amikor az új, nemzeti szocialista német birodalmi tanügy alakulását ismertette.

Ebben az időben két nagyszabású, elvi jellegű tanulmány foglalkozott ezzel a témával. 1934-ben *Baranyai Erzsébet* írt széleskörű tanulmányt „A német neveléstudomány legújabb alakulása” címmel. Így zárta fejtegetéseit: „Az egész neveléstudománynak a politika alapján való felépítése általában azt jelenti, amit az egyoldalúan filozófiai, természettudományi vagy más idegen szempont: a neveléstudomány önállósága elvész és a neveléstudomány másnak a függeléke lesz. Ez történt a német neveléstudománnyal.”

Az 1938. január 15-i felolvasóülésen *Lukács György* egykori – a század elején volt – vallás- és közoktatásügyi miniszter értekezett „A német nemzeti szocializmus pedagógiai elvei” címmel; előadása a *Magyar Paedagogiában* is olvasható. Ezeket az elveket lényegében elutasította, zárómondata: „Végzetes hiba volna, ha a magyar köznevelés bármely tényezője igyekeznék helyet biztosítani a magyar közművelődés területén a népünk higgadt, józan felfogásától merőben elütő fajelméletnek.”

Ugyancsak az 1938-as évfolyamban jelent meg *Faragó László* ismertetése „A német közoktatásügy az államátalakulása óta” címmel. Az objektív tájékoztatást szolgálta néhány ekkori németországi tanterv és tankönyv ismertetése is.

1938 áprilisában *Pintér Jenő* vette át a Társaság elnöki tisztét, de rövid másfél esztendő után lemondott, 1939 szeptemberétől újra *Kornis Gyula* mint tiszteletbeli elnök vezette a Társaságot.

A humánnum kultúrája

Az 1940 májusában tartott közgyűlés *Prohászka Lajos* budapesti egyetemi tanárt emelte a társaság elnöki székébe. Ekkor tartott – s a *Magyar Paedagogiában* is olvasható – „Nevelés és hagyomány” című tanulmányában hitet tett a pedagógia évezredes humánus eszménye mellett. Nem sokkal később közzétett „Nevelés és jövő” című tanulmányában a „klasszikus azaz időtálló” művelődési értékek, valamint a „helyes nevelői tapintat” alapvető fontosságáról írt: „Ha rendelkezünk ezzel a kettővel: a klasszikus hagyatékkal és helyes nevelő tapintattal ennek megelevenítésére, akkor mindig – még életünk és kultúránk mai válságában is – lehet reményünk arra, hogy a leszűrt múlttal alakot tudunk adni a még cseppfolyós jövőnek, az alakított jövővel pedig irányt a fejlődő múltnak.”

Programjának megfelelően *Prohászka* elnöksége alatt ugyan gyarapodott az esztétikai nevelés, illetőleg a gimnáziumi tanárképzés témájú tanulmányok száma („a klasszikus tartalmak” jegyében), de ugyancsak sűrűn szerepelt a magyarságtudomány, a tehetségmentés, valamint a gyermektanulmányi-gyermekpszichológiai kérdések tárgyalása is.

Ekkortájt már újra a háború felhői sűrűsödtek a kontinens egén, hazánk fenyegetettsége egyre növekedett az Európát hadseregével lerohanni készülő hitleri német birodalom veszedelmes szomszédságában. Rövid híradás jelezte a *Magyar Paedagogiában*, hogy 1943. január 16-án felolvasást tartott a társaságban „a német pedagógia alapvonalai” címmel „a német nevelésügyi minisztérium” egyik osztályvezetője. Az előadás szövege nem került közlésre; olvasható volt viszont ugyanabban a számban egy másik német, *Eduard Spranger* tanulmánya „Erkölcsi akaraterőre való nevelés” címmel.

A második világháború idején a *Magyar Paedagogiában* nem jelentek meg olyan – a háború és a nevelés témájú – cikkek, mint az első világháború alatt. Csupán furcsa paradoxonként a század első évtizedeiben a pedagógiai pacifizmust hirdető, a 1944-ben tragikus véget ért *Kemény Ferenc* tett közzé egy „Háborús pedagógia” című tanulmányt az 1943-i évfolyamban. De ugyancsak az 1943-as évfolyamban szerepel először a folyóiratban a „politikai nevelés”-téma („Utak a politikai nevelés felé”).

A háború fokozódása egyre nehezebbé tette a Társaság rendszeres működését, 1943-ban a *Magyar Paedagogiából* már csak négy szám jelent meg (a szokásos tíz helyett): ez volt az utolsó évfolyam a háború befejezése előtt.

A háború utáni első társasági közgyűlésen, 1946 májusában *Prohászka Lajos* elnöki megnyitójában „Demokrácia és humanizmus” címmel a nevelés időtálló klasszikus alapjairól szövegezt, amelyektől éppen a háború borzalmai és az embertelen ideológiák fosztották meg a népeket, köztük hazánkat is. S a XX. századi demokrácia és humanizmus korszerű pedagógiáját tárta a magyar pedagógustársadalom elé mint a háború után megújulni akaró magyar társadalom megújuló magyar nevelésügyének lényegi meghatározóját.

Az előadást a rövid szünetelés után újra meginduló *Magyar Paedagogia* közölte. Nehéz helyzetben volt a Társaság a folyóirat kiadásával: a korabeli papír- és nyomdaviszonyok ezt szinte lehetetlenné tették. Ugyanakkor a Társaságnak csupán gyér tagdíjbevétele volt, a kultuszminisztérium azonban egyelőre továbbra is kiutalta még

támogatását. Ez tette lehetővé, hogy 1946-ban egyetlen összevont *Magyar Paedagogia*-szám jelent meg, magában foglalva 1944–1945–1946 évfolyamait, majd 1947 júniusában még kikerült a nyomdából egy szűk terjedelmű szám, további folyóiratszámokat ígérve.

A témakörök újabb bővülése világosan érzékelhető: A magyar irodalom a demokratikus iskolában, Lélektani antropológia és pedagógia, Sajtó és nevelés, *K. D. Usinszkij*, „az orosz nemzet nagy nevelője”, A gyermekrajz és a művészi alkotás, Egy rajongó leány feljegyzései, Az osztályozás lélektana, A pályaválasztási tanácsadás, Energiák szublimálása vagy transzponálása a nevelésben, A mai angol iskolaszervezet, A hangulat jelentősége a személyiség kibontakoztatásában, Természettudományos világkép vagy világnézet, Problémák a serdülőkori nevelésben, Nevelés a hajdúhadházi gyermekvárosban s más hasonló témájú írások olvashatók ekkor a *Magyar Paedagogia* hasábjain. *Faragó László* 1946-ban „Az angol nemzeti jellem és az angol iskolapolitika”, 1947-ben „*A Szovjetunió iskolaszervezete*” címmel közölt tanulmányt.

De a hatalom megragadására törő s hazánkban a proletárdiktatúrát célul tűző baloldali erők már egyre inkább háttérbe szorították a társaságot és lapját, mivel ezek a hagyományos *polgári* pedagógia művelését tartották továbbra is változatlanul hivatásuknak. A Magyar Paedagogiai Társaság vezetői és tagjainak zöme, a *Magyar Paedagogia* szerkesztői a második világháború után egy demokratikus jogállam keretei között képelték el a magyar társadalom további életét, benne a tanügy továbbfejlesztését. Ebben természetesen továbbra is fontos szerepet szántak egy – hagyományos módon működő – pedagógiai tudományos társaságnak, és tudományos szakfolyóiratának is.

A hatalom birtokába jutott baloldali politikai erők kultúrpolitikusai azonban az 1948–49-es tanévben már elérkezettnek látták az időt arra, hogy a korábbi évek tervszerű szétziláló támadásai nyomán az egységes hazai szocialista iskolarendszert, az egységes szocialista nevelést erőszakos eszközökkel létrehozzák. A kommunista diktatúra hazai államában hivatalosan csakis *marxista-kommunista nevelés és neveléstudomány* létezett.

Bár az 1948 májusában tartott közgyűlésükön a Társaság tagjai őszinte pátosszal hitet tettek az új Magyarország mellett („A százéves fényoszlop világítsa meg számunkra az utat, amelyen haladva építő részese lehet Társaságunk az új népi Magyarország kialakításának”), s bár bejelentették, hogy a kultuszminiszter hat ezer forintot juttatása lehetővé teszi a *Magyar Paedagogia* 1848 centenáriumát köszöntő számának kiadását – erre azonban nem került sor.

1949 áprilisában a társaság megszüntette működését, majd a belügyminiszter 1950-ben hivatalosan feloszlatta Magyar Paedagogiai Társaságot. A *Magyar Paedagogia* kiadója, fenntartója, szellemi inspirátora befejezte tevékenységét; maga a folyóirat – amely 1892-től 1947-ig az egyik legjelentősebb, legszínvonalasabb hazai neveléstudományi orgánus, az időtálló hagyományos nevelési elméletek, s a már bizonyított reformpedagógiai irányzatok kiegyensúlyozó-egyeztető fóruma volt – 1947-i egyetlen számával megszűnt.

A címlapon ez állt: ötvenhatodik évfolyam.

Szakítás a múlttal

Semmi köze nem volt a Magyar Paedagogiai Társaság által kiadott s utoljára 1947-ben megjelent *Magyar Paedagogia* című folyóirathoz annak a rövid életű periodikának, amelynek egy-egy száma *Magyar Pedagogia* címmel 1949-ben és 1950-ben került az olvasók kezébe. Az egyik szám 1949 decemberében „57–58. évfolyam” jelzéssel, a másik 1950 februárjában „59. évfolyam” felirattal a címlapján jelent meg. Főszerkesztője *Mérei Ferenc*, szerkesztője *Vajda György Mihály*; kiadója az ekkortájt alakult *Országos Neveléstudományi Intézet*. Kéthavonkénti megjelenést terveztek.

Jóllehet a címlapon a szerkesztők valamiképpen érzékeltetni akarták a folytonosságot, de e két szám tartalma a korábbival teljesen ellentétes, egy egészen más pedagógia világát tükrözi.

Az első szám élén Sztálin teljes oldalas képe látható, alatta a felirat: „Köszöntjük a nagy és szeretett Sztálint, gyermekeink békés és boldog jövőjének bölcs építőjét és védelmezőjét, mindannyiunk legnagyobb nevelőjét és tanítóját, eszményeink megvalósítóját 70. születésnapján.”

A szerkesztők „Az új Magyar Pedagógia” címmel ismertették terveiket, megállapítva, hogy igen elmaradott a hazai neveléstudomány. Egyrészt még „sem a feudálkapitalista Magyarország hivatalos klerikális pedagógiáját, sem a burzsoá modernizmus különböző változatait nem illettük bírálattal”, másrészt el kell kezdeni az új szocialista neveléstudomány megalkotását. Ennek feltételei adva vannak. „A neveléstudomány művelői már megismerhették és meg is ismerték a szovjet pedagógia nagy eredményeit. Megismerték azt a nevelést, amely a társadalom szocialista átalakulásának új hajtóerőit pedagógiaileg feldolgozza.”

Emellett hazánkban most már biztosítva van – hangsúlyozták – „a tudományos munka magasfokú szervezésének lehetősége”.

Végül egy ugyancsak fontos mozzanat: „adva van döntő feltételként szocializmust építő népköztársaságunk vezető erejének, a magyar dolgozók nagy pártjának iránymutatása a tudomány, a művelődéspolitiká minden területén.”

A közölt tanulmányok zöme ezt a szerkesztőségi célkitűzést szolgálta, az ehhez kapcsolódó témákat fejtették ki.

Több szám ebből – az Országos Neveléstudományi Intézet által kiadott – Magyar Pedagógiából nem jelent meg.

Magyar Pedagógia (1961–1992)

1948/49 után a hivatalosan deklarált pedagógiai cél az ország összes iskolája számára a kommunista ember nevelése lett. E jelzőt később a „szocialista” szóval helyettesítették.

Az 1956-os forradalom leverése után, az 1950-es évek végén az oktatásügy irányítói számára is világossá vált, hogy kudarcot vallott az 1950-es évek hazai szocialista tanügye-pedagógiája. Az alapvető cél – a kommunista-szocialista ember nevelése – szilárd megtartása mellett ezért újabb megoldásokkal kezdtek kísérletezni. Ugyanakkor erőteljes akciók indultak az iskolák szocialista nevelésének hatékonyabbá tételére. Ennek érdekében látott napvilágot az 1961. évi 3. törvény is, amely a szocialista iskoláról rendelkezett.

A szocialista ember nevelésének ekkor megújított programjában szerepet kapott a meglévő szocialista neveléstudomány korszerűsítésének kívánalma is. Túl a szovjet pedagógia szolgai másolásán, egy korszerűbb marxista neveléstudomány megalkotásának szándéka is felmerült. Ezt mind az iskolai gyakorlati oktató-nevelő munka, mind a pedagógusképzés, mind pedig a neveléstudomány belső fejlesztési igénye is szükségessé tette.

Ennek következménye volt többek között az is, hogy az 1950-es évek végén a *Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága* újjáalakult és korszerűbb körülmények között igyekezett hatékonyabb tevékenységet végezni. Az 1960-as évek elején azután megértek annak a feltételei is, hogy a Pedagógiai Bizottság *saját folyóiratot* adjon ki.

Marxista-leninista szellemben

Erre 1961-ben került sor, s az illetékesek az új hazai neveléstudományi folyóiratnak a *Magyar Pedagógia* nevet adták. Jelezték a folyamatos évfolyamszámot, de „Új folyam” jelzéssel az újraindításra is utaltak: „61. évfolyam. Új folyam 1. kötet” (a 60. évfolyamról nem tudunk).

Az új folyóirat évente négyszer jelent meg; egy-egy évfolyam össz-oldalszáma a három évtized alatt mindvégig 450–500 között mozgott.

Főszerkesztője *Nagy Sándor*, a budapesti ELTE neveléstudományi tanszékének professzora lett. Munkáját szerkesztőbizottság segítette.

A főszerkesztő „*A Magyar Pedagógia új feladatok előtt*” címmel vázolta fel szerkesztési koncepcióját. Hangsúlyozta: „Az új Magyar Pedagógia a szocializmus építésének történelmi feltételei között a marxista-leninista szellemű neveléstudomány hazai kutatási eredményeinek publikálásával kíván hozzájárulni nevelésügyünk kérdéseinek megoldásához.” A Magyar Tudományos Akadémia a folyóirat megjelentetésével „a szocialista neveléstudomány hazai fejlődésének általános előmozdításán túl lehetőséget kíván nyújtani a Pedagógiai Bizottságnak, hogy hatékonyabban tudja a pedagógiai kutatás országos irányítását és koordinálását elvégezni.”

Szükség van erre az új neveléstudományi folyóiratra több okból is – részletezte a főszerkesztő.

Egyrészt „a szocializmus építésének során egyre fokozódik az ifjúság nevelése iránti társadalmi érdeklődés, s ez a körülmény szoros összefüggésben van azokkal a törvényszerűségekkel, melyek társadalmunk fejlődésében ma érvényre jutnak.”

Az egyik legfőbb törvényszerűség éppen *pedagógiai vonatkozású*: „Az emberi személyiség sokoldalú kifejlesztésének objektív törvényszerűsége a szocialista társadalomban, a társadalmi fejlődés és az egyéni perspektívák egyre nagyobb konvergenciája; a szemünk láttára testet öltő szocialista erkölcs és a tudományos világnézet fokozott meggyökereztetésének szükségessége az ifjúságban s ennek visszahatása a társadalmi fejlődésre, valamint az ezekkel kapcsolatos eszmélkedések – egyre szélesebbkörűen mutatják fel a neveléstudomány felelősségét.”

Másrészt a Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusának határozata alapján ekkor kidolgozott „*Irányelvek oktatási rendszerünk továbbfejlesztésére*” fontos kötelezettségeket állít a neveléstudomány elé.

Végül: elkészült a neveléstudomány számára is a *távlati tudományos kutatási terv*, amely ugyancsak súlyos feladatokat ró a kutatókra.

A folyóirat – a főszerkesztő programja szerint – jelentős helyet kíván biztosítani hasábjain a pedagógiai kutatás pontos és hatékony módszereit bemutató tanulmányoknak, egzakt vizsgálatok leírásainak, ilyen vizsgálatok eredményei értékelésének a neveléstudomány mindegyik területén. Ezzel együtt azonban a folyóirat sajátos feladata – éppen mert akadémiai folyóirat – olyan elméleti jellegű tanulmányok közlése is, melyek a neveléstudomány alapkérdéseire, tudományelméleti problémáira vonatkoznak.

Az említett Országos Távlati Tudományos Kutatási Terv neveléstudományi fejezete – amely az új folyóirat jövőjéről tartalma szempontjából nagy fontossággal bírt – az 1964-es évfolyamban került közlésre. Két fő feladatot fogalmaztak meg:

1. *A nevelőmunka társadalmi meghatározottsága, a szocialista nevelés tartalma és módszerei*. Ebbe a következő témák tartoznak: A nevelés és a szocializmus felépítése; a nevelés és a kommunista társadalom kiépítésének megkezdése hazánkban. A szocialista, illetve kommunista nevelés tartalma. A kommunista nevelés folyamata és módszerei. A feladathoz kapcsolódó neveléslélektani kutatások.

2. *Az oktatás tartalma, szervezeti formái és módszerei*. A témák: Az oktatás tartalmára irányuló kutatások. Az oktatás folyamata, szervezeti formái és módszerei. Iskolaszervezeti kérdések. Az általánosan képző iskolák tanulóinak munkájára vonatkozó kutatások. Összehasonlító iskolaszervezeti kutatások. Az ifjúság jelenlegi körülményeinek vizsgálata. Az ifjúság szocialista nevelésének szükségletei és feladatai.

Lényegében e témakörökből közölt tanulmányokat a szerkesztőség. A hagyományos neveléstudományi, didaktikai, tantárgypedagógiai és neveléstörténeti írások mellett különböző hangsúlyt kaptak a következő témák a 60-as években: a tanulói túlterhelés, az oktatási folyamat strukturális kérdései, a nevelési folyamat korszerűsítése, a tanulók világnézeti beállítottságának és politikai tájékozottságának feltárása; több tanulmány foglalkozott a marxi személyiségelmélet nevelési vonatkozásainak vizsgálatával, a fizikai munka, a munkára nevelés kérdéseivel. A tanulói közösség, az önkormányzat több tanulmány tárgya, Makarenkóval is számos szerző foglalkozott.

Az 1963-i évfolyamban a szerkesztőség közölte *Prohászka Lajos* „Humanizmus és forradalom. Töredék a szofisztika történetéből” című tanulmányát, e megjegyzéssel: „A Magyar Pedagógia szerkesztő bizottsága megemlékezése a folyóirat 1963-ban elhunyt tudós volt szerkesztőjéről.”

1963-ban jelent meg a lapban az első elemzés a *televízió és a nevelés* kapcsolatáról, 1964-ben a *programozott tanításról*, az oktatógépről, az egésznapos iskoláról, 1967-ben az oktatásgazdaságtanról, 1970-ben az IEA-programról.

Az 1960-as évek második felében néhány újonnan feltűnő téma: felnőttoktatás, gyógypedagógia, munkalap, iskolaépítés; kedvelt téma a pedagógushivatás és a pedagógusképzés, a Kommunista Ifjúsági Szövetség és az Úttörőszervezet nevelési lehetőségei. Változatlanul fontosak az ideológiai jellegű írások, néhány nagyobb tanulmány e körből: A marxizmus-leninizmus tanításának módszertani kérdései, A lenini ismeretelmélet és a modern didaktika, Az embereszmény pedagógiai funkciója. A kultúra-fogalom értelmezése a marxista művelődéseméletben.

1968-ban nagy tanulmány emlékezett az ünnepeelt centenáriumra: „Száz esztendő a népiskolai törvény – Eötvös József és az 1868. évi népiskolai törvény országgyűlési vitája” (szerzője *Antall József*). 1969-ben számos szerző foglalkozott az 1919-es tanácsköztársasági jubileummal, 1970-ben a *Comenius*-évfordulóval. 1970-ben összefoglaló tanulmány tekintette át az 1945–1970 közötti időszak neveléstudományát: „Huszonöt év a szocialista pedagógia útján”.

Külső jelek azt mutatják, hogy 1971-től átgondoltabbá, szervezettebbé vált a folyóirat szerkesztése. Az 1971. évi 1. számtól kezdve elmaradt az egyes számok belső címlapján az évfolyamszámolás, helyette ez a szöveg olvasható: „Megindult 1961-ben, korábban megjelent 1892–1947 között, majd 1949–1950-ben.”

Kezdetben, az 1960-as években a folyóirat egyes számai „Tanulmányok” és „Szemle” részekre oszlottak, az utóbbiba illesztve a könyvismertetéseket is. 1971-től differenciáltabbá vált a belső szerkezet, a következő rovatokkal: *Tanulmányok*, *Körkép*, *Folyóiratszemle*, *Könyvekről*, *A Tudományos Minősítő Bizottság hírei*, *Napló*. Időnként *Eszmecsere*, illetve *Dokumentum* rovat is található egy-egy számban.

A folyóiratszemplében 1971-től 1980-ig rendszeres ismertetés volt olvasható négy külföldi neveléstudományi folyóirat anyagából; ezek: *International Review of Education* (az UNESCO folyóirata), *Riforma della Scuola* (Róma), *Kwartalnik Pedagogiczny* (Varsó), *Szovetszkaja Pedagogika* (Moszkva).

Jól megfigyelhető: míg az 1892–1947 között élt *Magyar Paedagogia* szerkesztési koncepciójára elsősorban a fenntartó Magyar Paedagogiai Társaság mindenkori elnökének személye volt nagy hatással (annak ellenére, hogy erősen hangoztatták a szerkesztő önálló felelősségét), addig az 1961-ben megindult *Magyar Pedagógia* arculatát elsősorban a főszerkesztő határozta meg.

Az 1970-es évek elején jelentkező új témák a Magyar Pedagógiában: *iskolai teljesítmények mérése, értékelése*, iskolai teljesítményteszt, csoportmunka, a neveléstudományi kutatástervezés és -irányítás, pedagógiai kutatómódszertan. Ekkortájt bukkant fel a *permanens önművelés*-téma; az 1972-es évfolyamban nagyszabású tanulmány szólott „*A marxista nevelésfilozófiáról*”.

Párthatározat

A szocialista-kommunista ember nevelése maradt változatlanul a hazai köznevelési rendszer legfőbb célja, amikor az 1960-as, 1970-es évek fordulójának hazai politikai-társadalmi mozgásai eredményeképpen, illetőleg az 1972-es oktatási párthatározat nyomán 1973-ban új távlati kutatási terv készült „*A köznevelés fejlesztését szolgáló pedagógiai kutatások terve (1973–1990)*” címmel (másképpen: 6. számú főirány). Ez már nem volt annyira áthatva kommunista-szocialista pártideológiai szempontokkal, mint a korábbi. E tervezet a következő kutatási témaköröket sorolta fel: „Köznevelési rendszerünk távlati fejlesztésének alapvető rendszerbeli és neveléstudományi kérdései. Az oktatás és nevelés folyamatos tartalmi és módszertani korszerűsítése. A tanulóifjúság életkörülményeinek, közösségeinek és mozgalmi tevékenységének alapvető kérdései. A felnőttek szervezett tanulása, továbbképzése a köznevelés és a közműveltség rendszerében.”

A *Magyar Pedagógia* 1974-i évfolyamában tette közzé e tervezetet. Az 1975-ös évfolyamban az 1975–1990 közötti másfél évtizedre vonatkozó konkrét tervezet került közreadásra „*A neveléstudomány 15 éves kutatásfejlesztési koncepciója (1975–1990)*” címmel. E programok alapján igyekezett a szerkesztőség a lapban közlésre kerülő tanulmányokat, cikkeket összeválogatni.

De időközben *más irányokban is tágulni kezdtek a tájékozódás körei*. A szovjet, illetve szocialista országokbeli szerzők műveinek recenziói mellett egyre több nyugat-európai és egyesült államokbeli szerző könyve került ismertetésre, egyre több ott folyó kutatásról, neveléstudományi kísérletről, pedagógiai kezdeményezésről szóló ismertetés, beszámoló, azok inspirálta hazai tanulmány olvasható a lapban.

Tovább bővült a tanulmányok hagyományos témáin túl a választék a 70-es évek második felében. Többek között a pedagógiai információs rendszerről, a mennyiségi módszerek alkalmazásáról a pedagógiai kutatásokban, a nevelési mikrorendszerekről, a tantárgyblokkos oktatásról, a „mastery learning”-ről, az oktatási folyamat faktoralíziséről tájékozódhattak a folyóiratból a hazai szakemberek. Egyszerűbb a nevelésszociológiai anyag.

De azért az ideológiai töltésű írások továbbra is jelentős számban napirenden vannak. Például: A szocialista személyiségelmélet nevelésméleti konzekvenciái, A „Világnézetünk alapjai” tantárgy helyzetének elemzése, A kommunista nevelés elméletének koncepcionális kérdései, Utópia és realizmus a mindenoldalú, harmonikus személyiségfejlesztéssel kapcsolatos elképzelésekben stb.

Először 1975-ben olvashatók tanulmányok a folyóiratban az összehasonlító pedagógiáról, 1976-ban szerepel itt *a számítógép* és a pedagógia problematikája, a *curriculum*-kutatás, a nevelési terv és a tantervek integrálásának kérdésköre. 1978-ban tűnt fel először a lap hasábjain a cigány-problémakör („Cigánytanulók szókincsének és szocializációs fejlettségének vizsgálata”).

Nagyszabású tanulmányok emlékeztek a lapban az 1917-es októberi orosz kommunista forradalomra éppen úgy, mint a Ratio Educationis kétszázadik évfordulójára. 1980-ban átfogó helyzetképet vitatott meg a MTA Pedagógiai Bizottsága, ez is olvasható a folyóiratban: „Jelentés a neveléstudomány helyzetéről”.

Húsz év után

Az 1981. évi 1. szám címlapjának információs szövege megváltozott az előzőkhöz képest: a szerkesztőbizottság átalakult; a szerkesztőbizottság elnöke *Nagy Sándor*, szerkesztő *Varga Lajos* budapesti egyetemi docens.

E szám élén *Nagy Sándor* tanulmánya olvasható: „*Húsz év után, új feladatok előtt a Magyar Pedagógia*” címmel. Ebben megállapította: „Húsz évvel ezelőtt, az új szakasz kezdetén igyekeztünk meghatározni speciális feladatait s magának a folyóiratnak a jellegét. Mindaz, amit ezzel kapcsolatban a folyóirat 1961. évi 1. számában »A Magyar Pedagógia új feladatok előtt« című vezércikkben megfogalmaztunk, olyan szempontokat jelent, melyek mindmáig érvényesek s a jövőben is érvényesnek tekinthetők.”

Visszatekintve a folyóirat elmúlt időszakára, kifejtette: „Adva voltak a hatvanas évek elején s az egész elmúlt húsz esztendőben megtisztelően sokirányú és jelentős feladatok, másrészt adva volt egy meglehetősen szerény lehetőség a szerkesztés számára”. De egy sajátos problémát is megemlített a szerkesztőbizottság vezetője: „Ehhez járultak olyan körülmények, hogy – mint ismeretes – a neveléstudományi kutatások országos tervei menet közben többször módosultak, az utolsó évtizedben pedig viharos hullámozást is mutattak a 6. sz. főirány keretében. Ez a körülmény természetesen befolyásolta a publikációk esetenkénti előre való megtervezését.”

Megjegyezte, hogy a neveléstudomány országos helyzete és „tematikai tagoltsága” látszólag kedvező előfeltételeket biztosíthatott volna a lap tematikai sokszínűségének. De „a meglehetősen szétszórt kutatási tematikával kapcsolatban tapasztalható sokféle rögtönzés ugyanakkor nem előnyösen befolyásolta egyes tanulmányok érettségi szintjét.”

A szerkesztőség munkájára ható tényezők között – írta tovább a főszerkesztő – „jelentős helyet foglalnak el azok a gondok is, melyek egyes neveléstudományi kérdések megítélésének erősen eltérő jellegéből adódnak”; a hazai neveléstudományi szakemberek különböző felfogásai között nem alakulnak ki érdemleges viták: „soha nem volt olyan sokféle, esetenként az alapfogalmakat is érintő probléma, mint éppen a fejlődésnek abban a felgyorsult szakaszában, amelyben élünk.”

Tanulmánya végén *Nagy Sándor* részletesen kibontott témaköröket, problémacsoportokat sorolt fel, amelyek alapján a jövőben a szerkesztőség össze kívánja állítani a folyóirat tanulmányainak törzsanyagát. E témacsoportok címei:

1. Oktatáspolitikai, a köznevelés, a közművelődés aktuális kérdései.
2. A neveléstudomány fejlődésével, helyzetével, a pedagógiai kutatásokkal kapcsolatos kérdések.
3. Nevelés- és oktatásméleti kérdések.
4. A felsőoktatás és felnőttoktatás elméleti és gyakorlati kérdései.
5. Neveléstörténeti és összehasonlító-pedagógiai kérdések.

6. Tantervi, tantervelméleti kérdések.
7. Tankönyv, szakirodalom, nevelőképzés.
8. Ismertetések (könyvek, folyóiratok, konferenciák stb.)

Néhány újabb téma az 1980-as évek első feléből a Magyar Pedagógiából: audiovizuális eszközök, oktatástervezés, a tanítás szervezetszociológiai értelmezése, pedagógusmagatartás, vezetési felfogások a közoktatásban, a szociálökológiai oktatás, az iskolai szervezet szociológiai struktúrája, a szakképzés modernizálása, az alkoholizmus pedagógiai vonatkozásai s hasonlók.

Felerősödött a neveléstudomány-ideológiai tematika: A marxizmus reneszánsza és a neveléstudomány, A személyiség mindenoldalú fejlesztésének világnézeti vonatkozásai, Integrációs törekvések a világnézeti nevelés érdekében, A közösségi közvélemény személyiségformáló funkciója, Függőségi viszonyok a tanulóközösségekben, Világnézet a személyiségfejlődésben, s egyéb írások fejtegették e problémakört az 1980-as évek első felében.

Jubileumhoz érkezett a folyóirat 1985-ben: negyedszázada indult meg. A főszerkesztő nagyszabású összefoglaló tanulmányban tekintett vissza a megtett útra: „*A neveléstudomány huszonöt évének tükröződése a Magyar Pedagógiában*”.

Úgy látta, hogy a folyóirat életében három szakasz különböztethető meg. Az első szakasz „nagyjából a hatvanas évek tevékenységét jelenti, amelynek végén mintegy záróköként az V. Nevelésügyi Kongresszus munkája és ajánlásainak közzététele szerepel.” A második szakasz a 70-es évekre tehető, ezeket az éveket „a maguk egészében a 72-es közoktatási párthatározat nyomán formálódó pedagógiai kutatás és tantervi munkálatok jellemezték”. Végül a harmadik szakaszt a 80-as évek első fele alkotja, ez „a hagyományos neveléstudomány fokozatos fellazulásának és differenciálódásának időszak, a fejlődés sokfelé való elágazódásának s ezzel együtt egy bizonyos polarizálódásnak is a határozottabb kirajzolódása.”

A főszerkesztő megítélése szerint a három időszakban valamelyest eltérő „szerkesztői attitűd” jelentkezett.

Az első időszakban „az elméleti tanulmányokban széleskörű tematikai szóródás, az egzakt-kísérleti jellegű eredmények intenzív gondozására való törekvés és – a társadalmi konszolidáció kapcsán egyértelműen lehetővé váló – sokoldalú tájékozódás volt a jellemző; ez a pozitív tevékenység még szisztematikusabbá s a folyóirat megjelenése rendszeresebbé vált a második periódusban, egyúttal valamelyest növekedtek a neveléstörténeti tárgyú publikációk; ugyanakkor – a szerkesztés szándékaitól függetlenül – az országos pedagógiai kutatási tervekkel kapcsolatos bizonytalansági tényezők beszívárogtak a folyóirat életébe.”

A harmadik szakasz „leginkább ki volt téve a neveléstudományi kutatás megnövekedett gondjainak; jelentkeztek a hiányzó országos neveléstudományi kutatási terv miatti bizonytalansági tényezők, még nehezebbé vált az előretervezés a pedagógiai kutatás intézményrendszerének átalakulása miatt, s egyúttal kezdtek élesen kirajzolódni magában a neveléstudományi koncepcióban egy kifejezett polarizáció körvonalai is.”

Útal a főszerkesztő a *Magyar Pedagógia* 1961-ben kialakított indulási szerkesztési programjára: „Úgy tűnik – írta –, hogy magát az eredeti programot, amely mindmáig megfelelőnek bizonyult, alighanem a jövőben is követni lehet.” A szerkesztőség ezután is arra fog törekedni, amit eddig is tett: „érzékenyen figyelt arra, hogy új pedagógiai kezdeményezések iránt fogékony, egymástól eltérő nézetek iránt pedig kellőképpen toleráns legyen.”

Úgy ítélte meg *Nagy Sándor*, hogy a hazai szocialista neveléstudomány eredményei nem lebecsülhetők, s alapot adnak arra, hogy a folyamatban lévő neveléstudományi kutatások „e tudomány jelenlegi állapotának olyan meghaladását eredményezhetik, mely a szocialista neveléstudomány egész négy évtizedes fejlődésének pozitív értékeit is megőrizve jelent majd egy új fejlődési szakaszt.”

Felfrissítés

Az 1986. évi első szám belső címlapján új összetételű szerkesztőbizottsági névsor olvasható; az új főszerkesztő *Köte Sándor* budapesti egyetemi tanár, szerkesztő *Varga Lajos*.

A következő évfolyamokban folytatódott a korszerűsített tematika; hagyományos nevelésméleti, didaktikai tanulmányok már csak elvétve találhatók. Az ilyenféle témák uralkodnak: fejlesztő értékelés az iskola nevelési rendszerében, pedagógiai szociológia az angolszász államokban, gondolkodási stratégiák a 14 éves tanulók nyelvlogikai műveleteiben, munkatankönyv, etnometodológiai szemlélet a pedagógiában, a kritérium-orientált értékelés, iskolapszichológia stb.

Tematikus tanulmány-sorozatok tárgyalták a számítástechnika kérdéseit, a szomatikus nevelés problémáit, a pedagógusképzés korszerűsítését.

Kommunista elkötelezettségű pedagógiai szakemberek az 1980-as évek végén kísérelték meg utoljára a szocialista neveléstudomány hazai felfrissítését, modernizálását. Több más kezdeményezés mellett ezt szolgálta az 1987-es NÉKOSZ-évforduló, s az 1988-as *Makarenko*-jubileum. Mindkettőről külön tematikus számban emlékezett meg a *Magyar Pedagógia*; a tekintélyes szerzők mind a NÉKOSZ pedagógiájának, mind pedig *Makarenko* nevelési elveinek 20. század végi korszerűségét, aktualitását fejtegették.

Az 1980-as évek vége felé a Magyar Pedagógiát – a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából – közreadó vállalat, az Akadémiai Kiadó válságos gazdasági-pénzügyi helyzetbe került. Ezért az akadémiai folyóiratok kiadásában súlyos zavarok keletkeztek. A *Magyar Pedagógia* évi négy számának megjelenítése előbb rendszertelenné, majd bizonytalaná vált, 1991-ben pedig megjelenítését egyelőre szüneteltetni kényszerült.

Múlt és jövő

Az 1961–1990 közötti *Magyar Pedagógia* – akárcsak egykori elődje, a *Magyar Paedagogia* – az egyik legjelentősebb országos, központi neveléstudományi folyóirat volt; hű tükrök annak a kornak, amelyben szerkesztették, írták, olvasták, tanulmányozták.

Elsősorban tehát a *jövő neveléstörténeti kutatói számára jelent alapvető forrásanyagot*: 1961–1990 között ez volt Magyarországon a neveléstudomány tartalma, amely a közölt tanulmányokban, cikkekben, beszámolóokban, eszmecserekből, vitákban és kritikákban megjelent, nyomtatásban rögzítésre került. Ezek voltak a szocialista neveléstudomány legfőbb, legfontosabb témái a diktatúra – különböző intenzitású – három évtizedében, az 1960-as, 70-es, 80-as években.

A *Magyar Pedagógia* utolsó éveiben azt kísérelte meg, amit a hazai közoktatáspolitikai: *összeötvözni a szocialista-kommunista pedagógiát a nyugati polgári pedagógiákkal*, a pártállam gyengülésének, de még szilárd meglétének közegében. Mint neveléstudományi folyóirat eleget tett a pártközpontban meghatározott ideológiai elvárásoknak, de ugyanakkor – az adott határokon belül – igyekezett felfrissíteni anyagát, modernizálni módszereit, tágítani kapcsolatait, bővíteni forrásait.

Hogy mi lesz a *Magyar Pedagógia* e harminc évfolyamának lapjain sorakozó írásművekből *a maradandó, a továbbélő, a tovább ható*? Mi lesz az 1990-es évek pedagógiájába, neveléstudományába is átkerülő, oda átvihető?

Ezt nyilván a következő évek hazai pluralista társadalmi viszonyai között remélhetőleg létrejövő új neveléstudományi nézetrendszerek tartalmi elemzései mutathatják majd meg: mi fedezhető fel bennük a *Magyar Pedagógia* hasábjain 1961 óta felhalmozott gondolatokból, elvekből, felismerésekből?

Az 1990-ben – *Báthory Zoltán* neveléstudományi kutatóintézeti igazgató elnöklete alatt – újjáalakult akadémiai Pedagógiai Bizottság a folyóirat megindulásának századik évfordulójára, 1992 tavaszára széleskörű szervező munkával megjelentette – *Csapó Benő* szegedi egyetemi docens szerkesztésében – a folyóirat elmaradt évfolyamát, és közreadta esedékes új számát.

Ez a jubileumi ünnepi szám reményt ad arra, hogy a magyar neveléstudomány e nagymúltú szaklapja a továbbiakban újra rendszeres megjelenéssel folytatja létezését.

Bibliográfiai jegyzetek

Mivel a tanulmányban szereplő hivatkozások, idézetek mindegyike a *Magyar Paedagógiában* illetve a *Magyar Pedagógiában* jelent meg, és az adott kontextusból a megjelenés helye egyértelműen kitűnik, eltekintettünk a források részletes megjelölésétől.

Mind a *Magyar Paedagogia*, mind a *Magyar Pedagógia* történetének feltárásához az alapvető forrásanyagot maguk a folyóiratévfolyamok nyújtják mind neveléstudományi anyagukkal, mind a fenntartó testületekre – a Magyar Paedagogiai Társaságra, illetőleg a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságára –, mind pedig a konkrét szerkesztési ügyvitelre vonatkozó közléseikkel, információikkal. A folyóirat mindkét korszakának évfolyamai az ország nagyobb szakkönyvtáraiban, a pedagógusképző intézmények könyvtáraiban mindenütt megtalálhatók.

Tartalmára vonatkozóan több repertórium is megjelent (*Tettamanti és Márer*, 1933; *Tóth*, 1963). A *Magyar Paedagogia* anyaga is szerepel a *Jáki László* (1991) összeállításában megjelent kötetben. A további tájékozódáshoz nyújt segítséget *Jáki László* (1972) és *Mészáros István* (1991) tanulmánya. A *Magyar Pedagógia és Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága* egyaránt szócikk a *Pedagógiai Lexikonban* (1978, 84–85. o. és 89–91. o.)

Irodalom

- Tettamanti Béla és Márer Erzsébet (1933, szerk.): *A Magyar Paedagogia negyven évfolyamának tartalom- és névmutatója. 1892–1931.* A m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Pedagógiai Intézete, Szeged.
- Tóth Gábor (1963): *A Magyar Paedagogia tizenkilenc évfolyamának (1932–1950) tartalom- és névmutatója. Tanulmányok a neveléstudományok köréből.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 415-583.
- Jáki László (1991, szerk.): *Magyar pedagógiai irodalom 1919–1944. Folyóiratcikkek.* Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.
- Jáki László (1972): Adalékok a Magyar Paedagogia (1892–1947) történetéhez. *Magyar Pedagógia* 1. sz. 54-63.
- Mészáros István (1991): A Magyar Pedagógiai Társaság évszázada. 1891–1991. *Neveléstörténeti Füzetek* 10. sz. Budapest.
- Pedagógiai Lexikon (1978). III. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Mészáros István

ABSTRACT

ISTVÁN MÉSZÁROS: MAGYAR PAEDAGÓGIA – MAGYAR PEDAGÓGIA 1892–1992

The journal „Magyar Paedagogia” was founded in 1892 by the Hungarian Pedagogical Society. It was their official organ, aimed publishing the results of educational research carried out in different fields, as well as coordinating and inspiring scholars of pedagogy. The first essays published in the journal reflected the traditional thoughts and approaches of the late 19th century. After the turn of the century, the representatives of reformist pedagogical trends appeared in the journal. In the 1920s and 1930s the editors made the first move towards publishing studies on children, child psychology, and the „New School”. In 1947, the journal ceased publication. For half a century it had been a forum of balance and conciliation for eternal traditional pedagogical theories and reformist tendencies already confirmed. In 1961, the Hungarian Academy of Sciences restarted the journal under the name of „Magyar Pedagógia” in order to strengthen socialist pedagogy. Since the 1970s, topics covered by the journal have been extended. An increasing number of reviews and accounts by Western European and American authors have been introduced: research, educational experiments presenting new ways of thinking. Between 1961–92 „Magyar Pedagógia” like its predecessor „Magyar Paedagogia”, was one of the most prominent national educational journals, a true mirror of the times when it was edited, written read and studied.

MAGYAR PEDAGÓGIA 92. Number 1. 5–24. (1992)

Levelezési cím / Address for correspondence: Mészáros István, H-1122 Budapest, Csaba u. 8.